

VOGELVANGST AAN DE GRONINGER KUST ROND 1900

Arend Veenstra

"Er is niets nieuws onder de zon" dacht ik, toen ik een oud boekje in handen kreeg. Ik was op zoek naar een artikel over vogelvangst en wat vond ik? Een jubileumuitgave van Vogelbescherming ter gelegenheid van hun 25-jarig bestaan. Een aardig boekwerkje, met diverse artikelen, leuke foto's en mooie tekeningen. Het is dat het 70 jaar geleden geschreven is, anders had het bijna ons jubileumnummer kunnen zijn.

En ik ben blij dat ik het tegenkwam, want er staat een aardig stukje in over "Herfst- en Wintervogels van de Groninger Kwelders", geschreven door de ook nu nog bij velen bekende Dr. G.A. Brouwer. Hij schrijft over Bergleeuweriken (Strandleeuwerik), Sneeuwgorzen en Fraters en vervolgt dan: "Dat er over het Wad een drukke passage plaats heeft, evenwijdig aan de kust, bewezen in de eerste plaats de stalnetten, die hier eenige jaren terug nog op verschillende plaatsen waren opgesteld, maar nu, door toedoen van de Nederlandsche Vereniging tot Bescherming van Vogels, zijn verdwenen". Er staat een eenvoudig tekeningetje bij van deze stalnetten en mijn aandacht is gewekt. Als er 70 jaar geleden nog stalnetten uitstonden langs de Groninger kust, moet er hier of daar toch nog wel iemand te vinden zijn, die daarover wat weet te vertellen en misschien nog wel zo'n netje heeft liggen. Je gaat links en rechts eens bellen en dan blijkt dat het verdraaid moeilijk is een Groninger te vinden, die nog iets van deze materie afweet. Via-via kom ik in Zoutkamp terecht. Daar hebben in het begin van deze eeuw meerdere mensen, waaronder jagers en vissers, zich bezig gehouden met deze vorm van vogelvangst. Maar bij navraag blijkt niemand van deze mensen meer in leven te zijn. De heer J. van der Veen was zo vriendelijk mij inzage te verschaffen in een door hem samengesteld

foto- en plakboek, voornamelijk gewijd aan de jacht op en rond de wadden. Een enkele alinea gaat over de vogelvangst met stalnetten. Volgens de Van Dale betekent stal(t) staak of dunne paal, waaraan visnetten worden vastgemaakt. Van der Veen tekende uit de mond van Mans Bottema het volgende op. "We hebben ook nog met stalnetten gevangen. Het waren grote netten met veel zak (extra ruimte tussen de boven- en onderlijn) die tussen twee palen werden opgehangen. Ze waren zo'n twintig meter lang en enkele meters hoog. De maaswijdte bedroeg wel tien centimeter. Ze werden vooral op de kwelders uitgezet en er werd alleen 's nachts gevangen. Zodra een vogel tegen het net vloog raakte die er in verward. Zaten ze bovenin het net, dan werden de palen plat gelegd, om er bij te kunnen. De vogels zaten vaak met kop, vlerken en poten behoorlijk in het net verward. Als kind was het ons werk om ze er uit te peuten. Smienten, Kolm (jonge Zilvermeeuwen), Pijlstaarten, ganzen, van alles vingen wij. Soms werden de netten dwars op de kwelder gezet, maar meestal stonden ze haaks op de dijk. Er waren nachten dat we een zak vol vogels uit de netten haalden. Overdag lagen de netten plat en werd er niet gevangen. Ook kon het gebeuren dat er een hele vlucht in een keer invloog. Meestal hadden we vijf of zes netten staan. Er stonden ook wel netten op het boerenland achter de dijk. Van alle boeren hadden we toestemming. We moesten wel vroeg bij de netten zijn, anders was een ander je voor geweest. Het gevangen wild werd in wilgetenen wildkorven verpakt en 's avonds nog van Zoutkamp naar het station van Grijpskerk vervoerd. Eindbestemming een poelier in Leeuwarden". Tot zover Mans Bottema.

Ik kreeg een artikeltje, uit het Friese vogeltijdschrift *Vanellus* in handen. Daarin schreef de

heer O. Eenshuistra (1973a) het een en ander over staltnetten en daaruit bleek dat hij in het bezit was van een paar van zulke netten. Hij was direct bereid deze netten voor mij op het Friese wad uit te zetten en te demonstreren hoe ze werkten. Bijgaande foto geeft daarvan een aardig beeld en toont aan dat het hier om enkelvoudige netten gaat.

*Staltnetten op het wad met vanger Eenshuistra.
Foto Arend Veenstra*

Dankzij de medewerking van de heer van Warners uit Noordpolderzijl kwam ik toch nog in contact met een paar Groningers die uit eigen ervaring iets konden vertellen over de buitendijkse vogelvangst.

Zo werd ik gastvrij ontvangen door de heer en mevrouw Wiertsema in Uithuizermeeden. Wiertsema kon ondanks zijn 80 jaren nog heel goed uit de doeken doen hoe hij in zijn jeugd zag dat er op de groene kwelder boven "Oet-hoezen" door enkele mensen staande dubbele netten werden uitgezet. Er werden in donkere nachten voornamelijk Brandganzen mee gevangen. Soms werden enkele honderden meters net

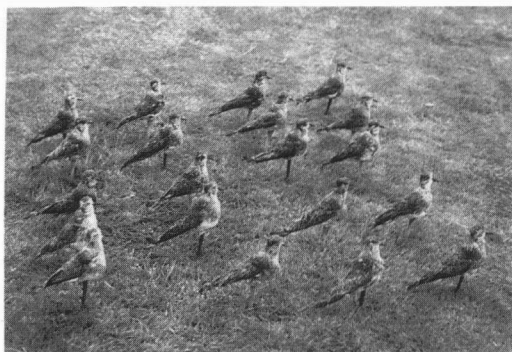
uitgezet, een meter boven de grond, op regelmatige afstanden gesteund door stevige palen. Het net, ongeveer drie meter hoog, werd niet strak gespannen, zodat er voldoende ruimte in zat en meegaf als de vogels erin vlogen. De "paugoeskes" brachten een daalder per stuk op en bij een goede vangst was dat een aardige bijverdienste.

Ook de heer Knol uit Warffum (90 jaar) kon zich nog wel herinneren dat hij eens met een netje van ongeveer tien meter buitendijks vogels probeerde te vangen. Vaak kwamen er meeuwen in - die brachten niets op - maar hij ving ook wel eens ganzen en eenden. Ook hij had het over een dubbelnet. Hij sprak van treimkes of treemkes en doelde daarmee op een grofmazig en een fijnmazig net, waarbij de vogels door het grofmazige net "heenschoten" en in het fijnmazige terecht kwamen. Ze bleven dan in een zak hangen en raakten geheel verstrikt. Die grove mazen noemde de heer Knol "leddermasten". In het Engels wordt dat een "trammelnet" genoemd. Daar zit ook, lijkt me, klankverwantschap in met het Groninger "treemkes". Het werd ook als vistuig gebruikt.

Rond de eeuwwisseling ontstond er zoveel deining over deze vorm van vogelvangst dat ze in 1912 via de eerste Vogelwet werd verboden. Het heeft overigens nog jaren geduurd voor de laatste netten definitief werden opgeborgen.

Als je je bezig houdt met oude vangtechnieken, kun je in onze contreien niet om het wilsterflappen heen. Deze vorm van vogelvangst wordt al eeuwenlang in de open graslandgebieden van Friesland, Groningen en Noord-Holland bedreven. Over de techniek van het vangen zal ik kort zijn, deze wordt uitvoerig beschreven door Eenshuistra (1973b). Met behulp

van lokvogels, lokfluiten en stelten worden de Goudplevieren naar de grond gelokt, waar een groot slagnet van ongeveer 25 bij 4 meter over de invallende vogels wordt heen getrokken.

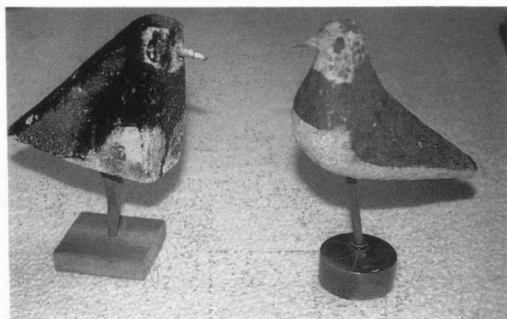

Groep stelten van de Goudplevier (Wilster).

Foto Arend Veenstra

Het lijkt me aardig iets over die hulpmiddelen, de lokvogels en -fluiten te vertellen. Zoals altijd had en heb je creatieve mensen die in staat waren en zijn met vrij primitieve middelen goede en mooie lokvogels en fluitjes te maken. Ze werden van allerlei materiaal vervaardigd, de vogels van hout, turf, papier maché en tegenwoordig van hard plastic, de fluitjes van hout en (schapen)been. De lokvogel waar ik het meest aan gehecht ben, staat al jaren op de TV. Hij is van hout en gemaakt door de vader van wijlen E. van Esch, mijn leermeester-wilsterflapper. Hij bezat vele houten lokvogels, die hij met alle andere attributen het veld in moest sjouwen, wat een zware klus was. Gelukkig kon men het wilsterspul het hele vangseizoen nog in het land laten staan - vakkundig wind- en regenbestendig opgeborgen - en hoefde men er weinig mee te slepen. De lokvogels, van turf of plastic, bestonden uit uitgesneden "lichamen" (modellen) waarover de huid (met kop) van gevangen vogels werd gespannen. Een spijkertje als snavel, een houten pen als poot. De vleugels werden met draad en een spijkertje natuurgetrouw vastgezet. Een paar jaar geleden zag ik nog een heel "regiment" wilsters op deze wijze vervaardigd door J. Schansema uit Jukwerd.

Het vangen van Goudplevieren gebeurt nu nog uitsluitend voor wetenschappelijke doeleinden. Dit "beroep" wordt steeds minder beoefend. Niet alleen de flappers verdwijnen, maar ook hun attributen. De heer Arentsen uit Volendam verzamelt al jaren dit ongebruikte materiaal. Hij toonde mij zijn mooie collectie en wist er boeiend over te vertellen. "Lokvogels maken is in Nederland nooit uitgegroeid tot een beroep, in tegenstelling tot Amerika, waar dat wel gebeurde". Hij toonde me een voorbeeld van lokvogels gemaakt door een paar timmerlieden uit Friesland, die ze als bijverdienste voor anderen maakten. En het resultaat mag er zijn. Daarmee vergeleken ogen de beide "Groninger" lokvogels wel minder. Twee Kieviten gemaakt door amateurs, de linker van hout komt uit de buurt van Heveskes, de rechter van papiermaché uit de omgeving van Ezinge.

Twee Kieviten, de linker van hout, de rechter van papiermaché.

Foto Arend Veenstra

De heer Arentsen toonde me ook een exemplaar gemaakt volgens een procédé waarbij om een houten model repen papier gewikkeld werden: bij voldoende omvang werden de laatste repen vastgeplakt met stijfjel. Dan werd het papier omhulsel opengesneden, het houten lichaam eruit gehaald en het omhulsel opnieuw omwikkeld en afgeplakt met linnen. Een houten snaveltje erin en een dito poot, beschilderen, en klaar was Kees. Je krijgt dan een lichtgewicht lokker en in dit geval een hele mooie. Onlangs sprak ik met een wilsterflapper uit Hindelopen over deze lichtgewicht lokkers. Hij

zei: "O dy kin ik wol, dat neamden wij Snitsers". ("Oh, die ken ik wel, die noemden wij Snekers"). Ook zijn fluitencollectie mag er zijn. Hij toonde me tientallen voorbeelden van zowel hout als schapenbeen. Volgens Arentsen zouden vooral in oostelijk Friesland en westelijk Groningen veel benen fluitjes worden gebruikt en in het oostelijk deel van Groningen meer de houten lokfluitjes. Zo liet hij me een fluitje zien (met reservepit), gemaakt door H. Schansema uit Appingedam.

Naast levenloze lokvogels ('stelden') werden ook levende lokkers gebruikt, zoals Kieviten en Goudplevieren, die werden vastgemaakt op een wip. Door middel van een lijntje kon de levende vogel omhoog getrokken worden. Liet men hem weer zakken, dan ging hij fladderen en leek het een neerstrijkende vogel die overvliegende soortgenoten stimuleerde om ook in te vallen. Keimpe Visser uit Molenend kwam op het idee een mechanisch fladderende plastic lokvogel te ontwikkelen. Hij vangt nog steeds Goudplevieren voor wetenschappelijke doeleinden. Ik moet wel zeggen dat ik het verbazend knap vind, dat hij met behulp van onder andere wekkerveren en legoblokjes een duurzame, goedwerkende lokvogel wist te construeren. Daarnaast maakt deze "amateur" nog de prachtigste lokvogels van hard plastic met houten snavel, wat verf en zo nodig wat kippeveren, zodat bijvoorbeeld een mooie Kempphaan ontstaat.

Werden de gevangen vogels vroeger verhandeld en opgegeten, nu worden ze geringd weer losgelaten. In zoverre is er - voor de vogels althans - wel degelijk iets nieuws onder de zon.

Plastic Kievit op de wip.

Foto Arend Veenstra

LITERATUUR

- Eenshulstra O. 1973(a). Over oude jacht- en vangstechnieken. *Vanellus* 24: 196-200, 216-217.
 Eenshulstra O. 1973(b). Goudplevier en wilstervangst. *Fryske Akademy*, Leeuwarden.